

İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
No:44. (Mart 2011). ss.41-48.

İSTANBUL “EMEKSİZLEŞTİRİLİRKEN”

Hakan KOÇAK*

Özet

İstanbul, 1990’lardan itibaren küresel kent söylemi içinde radikal olarak yeniden inşa olurken, emek üzerinde ciddi sonuçlara yol açacak dramatik bir dönüşüm deneyimi yaşamaktadır. Emeksizleşme, tüm içerimleriyle birlikte emeğin sosyal, tarihsel ve mekânsal dokuda görünmezleşmesini; kentin dışına sürülmesini, kentin tarihsel belleğinde görünmezleşmesini; kendisine ait kamusal alanları, yaşam alanlarını, üretim alanlarını kaybetmesini ve kendi ürünü olan kentsel mekâna yönelik yaşadığı yabancılaşmanın derinleşmesini anlatıyor. Bu makalede, emeksizleşme olarak tanımlanan bu süreç emeğin kendi tarihi üzerinden ve direniş biçimleriyle betimlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Emek, İstanbul, Kentsel Dönüşüm, Kent Belleği, İşçi Sınıfı

Istanbul by the Diminishing of Labour

Abstract

Having rebuilt radically in the global city concept since 90’s, Istanbul have experienced a dramatic transformation which caused some important results also in terms of the labour. The diminishing of labour refers to the being invisible of labour in social-,historical and spatial texture; removing it out of city, its invisibility in city’s historical memory, losing of its own public sphere, living spaces and production areas. It also refers to the deepening of its alienation regarding the urban area that created by labour itself. In the essay, this process defined “diminishing of labour” has been described in its historical context and pointed out its resistance aspects.

Keywords: Labour, Istanbul, Urban Transformation, Urban Memory, Working Class

* Yard.Doç Dr., Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi,
hakan.kocak@kocaeli.edu.tr

Giriş

Yakın zamanda ajanslara düşen iki haber: Haydarpaşa Garı'nın çatısından yükselen alevler ve kentin en yüksek gökdeleni Sapphire'de yapılan yılbaşı kokteyli... Anadolu'dan İstanbul'a uzun tren yolculuklarıyla gelen emekçilerin tahta bavullarıyla önünde durup İstanbul'u ilk kez izledikleri Haydarpaşa Garı'nın akibeti söndürülen alevlerin ardından şu an için belirsiz. Sapphire'de yapılan kokteyle gelen seçkin davetliler ise ellerini göstererek bağırarak inşaat işçisi Mustafa Akyol'un sesini belki ancak uzaktan duydular: *“Bu gökdelenin her basamağında benim alın terim var. Ellerimdeki nasırlar o merdivenleri yaparken oluştu. Hakkımı istiyorum”*.¹ Akyol ve diğer işçi arkadaşları bir süredir gökdelenin önünde oturma eylemi yaparak ödenmeyen ücretlerini istiyorlar ve kokteyl günü de dahil bu süre içinde özel güvenlikçiler tarafından birçok kez itilip kakıldılar. Kentin son yıllarında yaşananları belkide bu iki ayrı mekândaki görüntüler sembolize ediyor. İstanbul yoğun, acılı ve sessiz bir emekle yükseliyor; yükseldikçe de “emeksizleşiyor”. Yazıda “emeksizleşme” olarak tanımladığımız bu süreci anlamaya, anlatmaya çalışacağız.

Emeksizleşme, tüm içerimleriyle birlikte emeğin sosyal, tarihsel ve mekânsal dokuda görünmezleşmesini; kentin dışına sürülmesini, kentin tarihsel belleğinde görünmezleşmesini; kendisine ait kamusal alanları, yaşam alanlarını, üretim alanlarını kaybetmesini ve kendi ürünü olan kentsel mekâna yönelik yaşadığı yabancılaşmanın derinleşmesini anlatıyor. Epeyce bir zamandır küresel kent olarak tanımlanarak kendisine yeni bir kimlik oluşturulan, geçen yıl ise 2010 Kültür Başkenti olarak bu kimliği pekiştirilen İstanbul kendisini üreten ve yeniden üreten o büyük güce, çoğunluğa, giderek daha uzak hale ge(tiri)liyor. Emeğin bu kente ilişkin popüler ve tarihi anlatılara nüfuz edememesi yeni değil. İmparatorluğun payitahtına dair edebî metinler, anılar ve tarih çalışmaları genelde emek körü olagelmişti zaten. Mesela İBB'in 2003'lerde yürüttüğü *Kentim İstanbul* kampanyası kapsamında yayınlanan kitapçıklar Okmeydanı, Zeytinburnu, Beykoz, Cibali vb. birçok emekçi semtini işçilerden söz etmeden tanıtabilmeyi “başarmışlardı”.² Haliç'le ilgili tebliğlerin sunulduğu hayli kalın bir sempozyum kitabında işçilere dair tek bir başlık bulamayabilirdiniz. Kimi istisnai örnekler görülmeye başlasa da emeğin bu görünmezlik hali şimdilerde de dizilerde, filmlerde, kitaplarda büyük ölçüde sürüyor.

Oysa biliyoruz, payitaht öteden beri hep Anadolu'dan, Balkanlardan ve uzak diyarlardan gelen gurbetçilerin emeğiyle var oldu. Onlar görkemli sarayları, camileri, yolları, meydanları var ettiler, koca kenti durmadan doyurup giydirdiler. Tüm bunları yaparken de İstanbul'da bir yaşam kurdular. Uyumlanmayı da direnmeyi de içeren bir sosyal yaşamı, kültürü oluşturup sonraki kuşaklarına aktardılar. Tarih boyunca İstanbul'a akan göçmenler üstüste katmanlar yaratarak kentin dokusunun oluşumunda belirleyici oldular. 1960'larda Almanya'ya doğru yola

1 Birgün, 20 Aralık 2010.

2 İBB tarafından Kentim İstanbul kampanyası kapsamında yayınlanan İstanbul'un Semtleri dizisinde farklı yazarlarca kaleme alınan onlarca kitapçık bulunmaktadır.

çıkan işçilerin bir kuşak öncesi için gurbet İstanbul'du. İmparatorluk döneminde atalarının saray için yaptığı hizmeti bu kez onlar yeni bir sermaye sınıfının gelişmesi için yapacaklardı ve bunun için önce fabrika kapılarına, ardından gecekondulara yığıldılar.

Kentin geleneksel merkezini oluşturan semtler birer işçi semti karakteri kazandı. Haliç, Yedikule, Eyüp fabrikalarla ve çevrelerinde büyüyen gecekondularla mahalleleriyle doldular. 1950'lerin günlük gazetelerini inceleyenler işçi sınıfının gelişimini günbegün izleyebilirler. İstanbul hızla bir işçi sınıfı kentine dönüşmektedir. Kente akan kitlelerin “mesken derdi” tipik bir işçi sınıfı sorunu olarak algılanmakta ve tartışmalara, arayışlara neden olmaktadır. İşçi meskenleri davası akademisyenlerin, sendikaların ve iktidarın üzerinde durduğu, çözüm bulmaya ya da üzerinden politika geliştirmeye çalıştığı bir konudur. Gecekondulaşmanın da bundan bağımsız bir gelişme olmadığına hemen herkes farkındadır. 50'lerde kente yerleşen göçmen işçiler, 60'larda bir sınıf olma yoluna girer; 70'lerde ise ürkütücü bir örgütlü güce dönüşürler. Bu öykünün asıl mekânı kuşkusuz İstanbul'dur. Bu tarihsel kesitte İstanbul birçok işçi havzasını barındıran bir emek başkenti karakterini de kazanır. Kentin yakın tarihini konu alan anlatılarda emeğe ayrılan yerin, sözünü ettiğimiz dönüşüm sürecinin derinliği, yaygınlığı ve kitleselliği ile orantılı olduğu söylenemez. Dahası tam tersine bir negatif anlatıdan söz edilebilir: İstanbul'u dolduran ve gecekondularıyla onu bozan kara bir kalabalık. 80'lerin neo-liberal saldırganlık döneminde ortaya çıkan ve giderek yaygınlaşan bu söylem ikibinli yıllarda kentli elitlerin huzursuz homurtusu olmaktan çıkıp, sistemli/kurumsal bir kentsel yıkımın koçbaşı haline geldi.

İstanbul'a dair emek körü elitizmin ağırlığını taşıyan sanatsal ve tarihsel anlatılar yıkıcı/dışlayıcı kentsel dönüşüm hareketinin ideolojik arka planı için de malzeme oluşturdu. İstanbul'un bir emek şehri olduğunu görmeyen bakış, emek kentten sürülürken de farkına varmadı (ya da belki alkışladı). Yeni dışlayıcı kentsel dönüşüm hamlesi kimi örneklerde bir nostalji paketi içinde sunuldu, uygulandı. Emeğin oluşturduğu sosyal kültürel doku sözlü, yazılı anlatılarda daha ağırlıklı yer alabilmiş, emekçilerin yaşadığı insanlık durumu daha yaygın ve incelikle işlenebilmiş olsaydı günümüz tartışmaları farklı bir zeminde gelişebilir miydi? Yıkım için güçlü bir arka plan oluşturan dışlayıcı ideolojik hegemonyanın oluşumu zayıflatılabilir miydi? Belki de. Ama bunun post modern bir iklimde yaşanan yakın geçmişte hayli zor olduğu da kesin. Gerçekte muazzam bir insani birikim, sanatsal ve bilimsel malzeme içeren emeğin İstanbul'daki trajedisinin hakettiğinin çok altında bir ilgi görmüş olması kanımızca ülkenin düşünce ve edebiyat tarihinin önemli tartışma başlıklarından birisi olmalıdır.

12 Eylül Darbesi tüm Türkiye'de olduğu gibi İstanbul'da da (elbette en başta orada) emeğin mekânlarının dağılmasında kritik bir rol oynadı. Darbe ve ardından devreye sokulan ekonomik politikalar öncelikle üretim mekânlarını dağıttı. Kent içindeki önemli birçok fabrika tedrici olarak dışarı taşındı, Haliç gibi geleneksel işçi havzaları çözülmeye başladı. Böylece işçi sınıfı yaşam alanlarının dağılmasının da zemini oluştu. Öte yandan seksenlerin siyasal toplumsal atmosferi insanları sokaklardan evlere doğru sürmekteydi. Yazlık sinemalar, açık hava festivalleri, çay

bahçeleri gibi halk mekânları; mitingler, yürüyüşler, halk toplantıları gibi kitle etkinlikleri üzerinden yükselen; sayısız alternatif dergi, gazete ve kitapla yazılı ifadelerini bulan proleter kamusal alanlar çözüldü, kurudu. Haliç, Kağıthane, Kartal, Zeytinburnu gibi fabrikaların çevrelerinde oluşmuş olan geleneksel işçi havzaları dağılmaya başladı. Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası'nın 2002'de, işçilerinin ve semt halkının katılımıyla sürdürülen uzun bir direnişin ardından kapatılması belki de son işçi havzasının dağılmasını simgeler.

Sosyal bilim ve siyaset yazınımızda henüz yeterince araştırma ve yazı konusu yapılmamış bu dönüşümün İstanbul -ve tabii Türkiye- işçi ve sol hareketi açısından özenle değerlendirilmesi gereken sonuçları olduğu belirtilmelidir. Dağılıma süreci birbiriyle iç içe geçmiş bir dizi dinamiğin bir arada işlemesi sonucu gelişti ve her yerde benzer görüngüler ortaya çıkardı. Korkut Boratav'ın özlü anlatımıyla 80'lerde kent emekçilerine dönük bölüşüm politikalarında egemen yaklaşım, sendikal örgütlenme ve ücret taleplerine karşı katı bir çizgi izlenmesi; buna karşılık aynı işçiyi kentli, gecekondu, fakir ve tüketici kategorisine kaydırarak bu düzlemde belediye hizmetleri, tapu tahsisi, imar izni vb. ile kazanmaya çalışmak olarak özetlenebilir.³ Diğer yandan İstanbul seksenler boyunca hızlı bir göç hareketine sahne oldu. Kentsel mekâna dayalı ekonomik politika tercihleri ve hızlı göçmen artışının yukarıda anılan alanlara yansması buraların kalabalıklaşıp şişmesi, yükselmesi (apart-kondular), heterojenleşmesi/katmanlaşması (hem sınıf/statü grupları hem de etnik temelli) gibi sonuçlar yarattı.⁴ Tüm bu değişimlere paralel olarak 90'lardan itibaren bu bölgeler artık “varoş” olarak adlandırılmaya başlandı; kimi zaman suç alanları, kimi zaman radikal politik akımların işgalindeki bölgeler, çoğu kez kent işgalcileri ve en genelde de tehlikeli olarak kodlandılar. Türkiye sağ DP'nin iktidar yılları olan 1950'lerden başlayarak kentli emekçilere yönelik stratejisini birey-mekân düzleminde kurmuş, onların bir sınıf olarak örgütlenmesi sürecine karşı popülizm, patronaj gibi himayeci temelde ilişkiler ve -bastırılan toplu sosyal hak taleplerine paralel olarak- sunduğu bireysel sosyal haklar yoluyla vatandaşlar kolektifi içinde eritmeyi hedeflemiştir.⁵ Türkiye sağ muhafazakar siyasi geleneğinin son halkası olan AKP'nin geliştirdiği kapsamlı yeniden neo-liberal hamle ise bu klasik çizgiyi aşan yeni bir açılım olarak değerlendirilmelidir.

Yaklaşık on yıldır izlenen yeni sağ stratejide artık emekçi kitlelerin birey-mekân temelindeki politikalarla bölüşüm ilişkilerine dahil edilmesi iktidarın meşruiyetini tesis etmek ve sürdürmek için gerekli bir araç olmaktan çıkmıştır. AKP iktidarının toplumsal meşruiyetini ve siyasal enerjisini, Türkiye'nin ikibinli yıllar boyunca giderek güçlü bir biçimde eklemlendiği küresel kapitalizmin dinamikleriyle bağlantılı olarak büyüyen yeni zenginler ve orta sınıflara sağladığı gelişme imkanları ve aynı dinamiklerin etkisinde, onlarla eşzamanlı olarak genişlemekte olan

3 Korkut Boratav, **1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm**, Gerçek Yayınevi, İstanbul: 1991, s. 119.

4 Konuyla ilgili önemli katkılar için örnek olarak bkz: Sema Erder, **İstanbul'a Bir Kent Kondu Ümraniye**, İletişim Yayınları, İstanbul: 1996 ve Oğuz Işık-M.Melih Pınarcıoğlu, **Nöbetleşe Yoksulluk**, İletişim Yayınları, İstanbul: 2001.

5 Türkiye'de işçi sınıfı oluşumunu etkileyen farklı siyasi öznelerin temel stratejilerine ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz: Hakan Koçak, “Türkiye İşçi Sınıfı Oluşumunun Sessiz Yılları: 1950'ler”, **Toplum ve Bilim**, 2008/113, s.90-126.

yoksullarla kurduğu maddi-manevi yardım/destek/vaat ilişkisini birarada yürütebilme kapasitesine dayandırdığı görülür. İstanbul bu zor ama şu ana kadar az çok başarıyla devam ettirilebilmiş olan siyasetin başlıca sahnesi ve vitrinidir. Küresel kent olarak o, şüphesiz bahsi geçen dinamiklerin en etkili biçimde izlendiği yerdir.

Şimdilerin İstanbul'una bakınca görülen yeni silüette sanayi kapitalizminin abideleri fabrikaların yerine yükselen finans, ticaret ve kültür kapitalizminin abidesi plaza gökdelenleri, iş merkezleri, rezidanslar ve güvenli siteler yeni resmin ana figürleridir. Yeni silüeti belirleyen bu mekânların sakinleri aynı zamanda kentin de yeni sahipleridir. Büyük ölçüde kimlik ve demokrasi tartışmaları arasında süren genel siyasi çekişmelerde ve medyada yaygın bir kullanım alanı bulan kültürel temsil biçimlerinde (en bilinen örneği “beyaz Türkler”olan) farklı kamplarda oldukları varsayılan kesimler kentin yeni sahipleri klübünde biraradadırlar. Muhafazakar sermaye grupları kendi ilkel sermaye birikim süreçlerini borçlu oldukları sosyal ağlardan bağımsızlaşarak küresel piyasalarla eklemlenebilir hale gelmektedir. Kendilerine müşteri sağlayan cemaatlerinin, ucuza çalıştırdıkları hemşehrilerinin, varoşlardaki yoksulluk nöbetini devrettikleri komşularının ötesinde, şimdi küresel kentin tüketicisi olmayı iştahla talep eden yeni zenginler ve orta sınıflarla işbirliği halindedirler. Kentsel dönüşüm süreçleriyle, yerel yönetim kararlarıyla sağlanan kıymetli arazilerin ve mekânların donatılıp sunulacağı kesimler, müstakbel alıcılar onlardır çünkü.

Sanayici atalarından farklı olarak onlar, öncelikle emeğin sahip olduğu işgücüne değil mekâna gereksinim duyarlar, bir şekilde emeğin elinde kalmış olan kentsel mekâna el koymaya yönelirler. Kendi yaşam alanlarını, kültürel üretim ve tüketim mekânlarını yaratmak, pazarlamak, genişletmek için kentsel mekânda sürekli bir dönüşüm ve yeniden yapılanmaya gitmeleri gereklidir ve tıpkı işgücünden artı-değer elde edilirken olduğu gibi devletin zor ve rıza araçlarını kullanmadan bunu gerçekleştirmek mümkün olamayacaktır. TOKİ'den Büyükşehir Belediyesi'ne bir dizi kurum ve yıkımlara eşlik eden binlerce güvenlik görevlisi bu işlevi birarada yerine getirirler. Kısa zamanda kentin her yerine yayılan kentsel dönüşüm projeleri, kapitalizmin ilk dönemlerinin İngiltere'sindeki çitlemelere benzer biçimde binlerce emekçiyi yerinde eder, birçoğunun geçim araçlarını ellerinden alır. Post modern zamanlarda tüm bunlar için gerekli rıza ise medya aracılığıyla üretilir ve yaygınlaştırılır.

Emeğin kentsel (kentten) sürgünü başlamıştır. Önce en savunmasızlardan, çingenelerden başlayan sürgün sonra varoşlara uzanır. Kentin daha kenarlarında ve daha dikey biçimde yaşamak için göç kabileleri merkezden çevreye doğru yola koyulur. Bahçelerden, komşuluklardan, ortak alanlardan yoksun ucuza maledilmiş kalitesiz, soğuk ve yüksek bloklara veya belki de bir zaman umutla çıkılıp gelinen köylere doğru bir yolculuk. Aslında kentsel sürgünün koşulları daha önce oluşmuştur. Ortak kamusal alanları zayıflayan, varoşlara dönüşen mahallelerinde katmanlaşarak yığılaşan kentli emekçilerin direnç kapasiteleri daha seksenlerden itibaren azalmaya başlamıştır. Kentsel dönüşüm karşısında hızla kurulum yeniden faaliyete geçen mahalle dernekleri, platformları bu yüzden yeniden bir kamusalılık -ve

çoğu kez epey de zorlanarak- inşa etmek durumunda kalırlar.⁶ Burjuva kamusal alanında dolaşımda olan kanaatler, yargılar kentsel sürgün adaylarının durumunu güçleştirmektedir. Onlara, “işgalci”, “rantçı”, “suçlu”, “asalak” vb. gibi şablonlarla bakılmaktadır. Bu durumda onlara düşen, kendi meşruiyetlerini sağlamak üzere kendi göçmen kimliklerini; kentin emekçileri haline gelişlerinin tarihini kendilerinin anlatmaya başlaması olacaktır.⁷ Emek, entellektüellerin büyük ölçüde dışladığı kentin tarihine kendisini, kendi ağzından yeniden dahil etmek durumundadır.

Emeğin kentsel sürgününün başlamasını kendi üretim mekânlarının dağılmasıyla başlatmıştık. Organize Sanayi Bölgeleri kentin sınırlarında ya da yakın kentlerin kırsal alanlarında onbinlerce işçiyi dikenli teller ve özel güvenliklerle korunan küresel kapitalizmin çalışma kamplarında toplamaktadır. Gözlerden -ve elbette haklardan uzak- emeğin deneyiminin ve sesinin kente karışması daha da zorlaşmış, emek tecrit edilmiştir. Öte yandan kentin silüetini belirleyen yeni abideler de farklı türden ama yoğun bir emeği barındırır: En niteliklileri (gözlüklü, takım elbiseli bilgi işlemci, bankacı, reklamcı vb. plaza beyaz yakalıları) ve niteliksizleri (taşeronda çalışan inşaat işçileri, temizlikçiler, güvenlikçiler vb. plaza mavi yakalıları). Buralarda emek tecrit edilmemiş ama daha incelikli bir yolla “görünmezleştirilmiştir”.

Aslında sanayi bölgeleri de plazalar da emek açısından “mahremleştirilmiş” alanlardır. Üretimin ve dolaşımın yeni abideleri sermayenin mahrem alanıdır, orada olup bitenlerden (sermayenin yaptıklarından, emeğin direnişinden) söz etmek ayıp, nahoş; en azından tat kaçırıcıdır; haber değeri taşımaz veya haber olması hoş karşılanmaz. Emek kolaylıkla yenilenebilir, ucuza bulunabilir bir girdi olarak yeni mekânların abartılı yükseklikleri ve sundukları göz kamaştırıcı yeni yaşam deneyiminin ışıkları altında, girişte örneklediğimiz Sapphire inşaatında görüldüğü gibi “önemsizleştirilir”. Emeğin kendisini görünür kılmaya geçmişle kıyaslanamayacak kadar zorlaşmıştır: Aylarca süren direnişler, belki medyadaki birkaç sağduyulu kalem, intihar girişimleri, polis şiddetine karşı kararlı ve çaresiz bir mücadele.

Bugünlerde Beşiktaş'tan Maslak'a doğru giden plazalar yolunda dikkatli gözler her iki gruptan plaza emekçilerinin de temsilcilerini görebilirler. Esentepe'deki Sabah-Atv binasının önünde birinci yılını doldurmuş bir grevin pankartı aslıdır, biraz ileride Levent'te göğü delercesine yükselen gökdelenin kapısında ise Sapphire işçileri “*Bu gökdelen ödenmeyen işçi ücretleriyle yükseliyor*” pankartı altında bekliyorlar. Tabii bunlar yegane örnekler değil. Yeni kentin beyaz ve mavi yakalı emekçileri birçok örnekle görünür olma mücadelesi veriyorlar. Kentsel dönüşümün başlıca kahramanı olan TOKİ'nin inşaatlarında çalışan işçilerin yaşadıkları sıkıntılar ve ödenmeyen ücretleri için giriştikleri eylemler, bu inşaatlarda yaşanan birçok

6 Konu hakkında önemli değerlendirmeler için bkz: Besime Şen, "Kentsel Dönüşüm ve 'Kaybetmeden Mücadele Etme Arayışı' Gülsuyu-Gülensu ve Başibüyük Deneyimleri" (309-353), **Tarih Sınıflar ve Kent**, Haz: Ali Ekber Doğan-Besime Şen, Ankara: Dipnot Yayınları, 2010.

7 a.g.e, s.345.

ölümlü iş kazası söz edilmeye değer örnekler. Öte yanda da uzun süren sendikal örgütlenme mücadelesi sonucu grev kararı alan IBM çalışanları yer alıyor. Yeni kentin yeni emekçilerinin macerası aslında daha yeni başlıyor. Görünür olmanın önemini farkındalar. Bu yüzden Tuzla'nın gemi yapım işçileri başlarındaki baretlerle Beyoğlu'nda gösteri yapıyorlar. Fabrikalarını ve mahallelerini kaybeden İstanbul'un emekçileri sokakları kullanarak kendi kamusal mekânlarını yeniden ve yeniden kurma uğraşı veriyorlar.

Kentsel dönüşümler ve soylulaştırma pratikleri emeği İstanbul'dan yalnızca fiziki anlamda sürmüyor; aynı zamanda onun öyküsünün yazıldığı mekânları da yok ederek ya da dönüştürerek emeğin kollektif belleğini de yok ediyor. İçinde işçi mücadelelerinin yürütüldüğü fabrikalar, sendikaların mesken tuttuğu binalar, işçilerin dev kalabalıklarla yürüdükleri caddeler, meydanlar, onların yaşam savaşına tanıklık etmiş semtler, o semtlerdeki köşeler, mekânlar hep birlikte kentin içindeki bir yaşayan müze gibi düşünülürse, müzenin sergilediği parçaların hergün azaldığı görülüyor. Yukarıdaki örneklerimizden birisi olan Haydarpaşa Garı'nın da bu müzenin parçalarından birisi olduğu kuşkusuz. Hem demiryolu işçilerinin mekânı, hem tarihte birçok yürüyüşün, eylemin başlangıç noktası, hem de Anadolu emeğinin İstanbul'a giriş kapısı, gurbetçilerin acılı yaşam deneyimlerinin mekânı olarak. Nitekim Gar'a sahip çıkanlar da yine öncelikle demiryolu çalışanlarının sendikası ve Mimarlar Odası oluyor. Daha önce yayınlanan bir yazımızda kimi örnekler de vererek İstanbul'daki emek mekânlarının serencamına değinmiştik.⁸ Burada, kimileri yok olmuş, kimileri unutulmuş kimileri de dönüştürülmüş bu mekânlarla ilgili girişimlerin, onların emek kimlikleriyle yeniden bilinir kılınmasının emeğin belleksizleştirilmesi karşısındaki politik önemine vurgu yapmakla yetineceğiz. Emek Sineması'ndan Haydarpaşa Garı'na; Hasanpaşa Gazhane'den tütün fabrikalarına, eski işçi havzalarına kadar kentin her yerinde birbirinden farklı birçok mekânla ilgili sürdürülen sahiplenme mücadelelerinin “emeğin İstanbul'unu koruma” başlığı altında toplanmasının, kendilerini emeğe referansla tanımlamalarının karşısındaki dışlayıcı/marjinalleştirici ağır ideolojik kampanyaya karşısında toparlayıcı ve güçlendirici olabileceği kanaatini taşıyoruz.

Emeği daha yoğun ama daha görünmez olarak kullanarak, kentin çeperlerine ve dışına sürgün ederek, kentsel toplumsal bellekten silerek, tarihsel anlatıdan dışlayarak sürdürülen İstanbul'un yeniden inşası karşısında sürdürülecek toplumsal mücadelenin çok katmanlı, çok yönlü ve kapsayıcı olması zorunlu görünüyor. Kentin “emeksizleştirilmesi” karşısında emeğin, sahip olduğu tüm örgütsel, politik ve entelektüel güçlerle direnme hakkını kullanacağına, var ettiği kentteki yabancılaşmasını aşacak pratikler geliştireceğine dair beklentinin boşa çıkmayacağını görüyoruz. Önümüzdeki onyılların İstanbul'u şekillenirken bu bağlamdaki toplumsal mücadelelerin belirleyici olacağını düşünüyoruz.

8 Hakan Koçak, “Emeğin İstanbul'u Kaybolurken”, Birgün, 21 Mayıs 2010.

KAYNAKLAR

- Besime Şen, "Kentsel Dönüşüm ve 'Kaybetmeden Mücadele Etme Arayışı' Gülsuyu- Gülensu ve BaŐıbüyük Deneyimleri" (309-353), **Tarih Sınıflar ve Kent**, Haz: Ali EkberDođan-Besime Şen, Ankara: Dipnot Yayınları, 2010.
- Birgün, 20 Aralık 2010.
- Hakan Koçak, "Emeğin İstanbul'u Kaybolurken", Birgün, 21 Mayıs 2010.
- Hakan Koçak, "Türkiye İŞçi Sınıfı Oluşumunun Sessiz Yılları: 1950'ler", **Toplum ve Bilim**, 2008/113, s.90-126.
- Korkut Boratav, **1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm**, Gerçek Yayınevi, İstanbul: 1991.
- Sema Erder, **İstanbul'a Bir Kent Kondu Ümraniye**, İletişim Yayınları, İstanbul: 1996.
- Oğuz IŞık-M.Melih Pınarcıoğlu, **Nöbetleşe Yoksulluk**, İletişim Yayınları, İstanbul: 2001.